

VARGA MÁTYÁS

A DEBRECENI NYÁRI EGYETEM ÚJRAINDÍTÁSÁNAK
KÖRÜLMÉNYEI 1947-BEN

THE RESTART OF THE DEBRECEN SUMMER SCHOOL IN 1947. The essay recalls the process of restarting the Debrecen Summer School after WWII, which operated continuously even during the war, and the history of the first courses organized on the basis of the previous structure. The author describes in detail the heroic struggle of numerous professors in Debrecen, primarily János Hankiss, aiming at reviving the Summer School and putting together the necessary funds for it. The essay elaborates on the obstructive factors and barriers rising immediately after the war and contributing to the complete disintegration of the school.

A Debreceni Nyári Egyetem 1927-ben nyitotta meg kapuit. Az indulást számos tényező nehezítette, s nem kevés nehézség adódott a második világháborút követő újjászervezés során sem.¹ Szervezőinek köszönhetően a szünidei tanfolyam ezekben a nehézségekkel sújtott időszakokban is komoly eredményeket ért el. Tanulmányomban a második világháború után újjáinduló – és a még régi rendszerben, szervezésben működő – tanfolyammal foglalkozom. Az utolsó, 1948 nyarán lezajlott kurzus után tíz év szünet következett, csak 1958-ban indulhatott újra – immár egy másik politikai légkörben, egy új korszakban.

A Nyári Egyetem a második világháború alatt sem szünetelt. Még 1943 augusztusában is indult kurzus, és megkezdődtek az 1944-i tanfolyam előkészületei is. Ennek megrendezésére azonban végül nem került sor. A harcok 1944 őszén Debrecenre is elérték. A 2. Ukrán Front csapattestei 1944. október 19-ről 20-ra virradó éjjel jutottak el a városba. A front átvonulása után a helyzet normalizálódását megnehezítette, hogy a város lakossága a menekültek, besorozottak, halottak és sebesültek, valamint a zsidók deportálása miatt mintegy felére csökkent. Debrecenben, a frontátvonulás előtti 120 ezer lakoshoz képest, csupán 48 067 embert számoltak össze.²

Az egyetem munkáját is a háború határozta meg. Épületeiben viszonylag kevés kár esett. A főépületben tüzéségi tűz miatt beszakadt a díszudvar üvegtetőzete, megsérült néhány klinikai épület, és megsemmisült a Bem téren álló Orvostudományi Fizikai Intézet. Az oktatás újjáindulásában komolyabb gondot jelentett az egyetem megfogyatkozott

¹ A Nyári Egyetem alapításához lásd: VARGA Mátyás, *A Debreceni Nyári Egyetem alapítása (1927)* = Emlekkönyv Ifj. Barta János 70. születésnapjára, szerk. PAPP Imre–ANGI János–PALLAI László, Debrecen, 2010, 387–396.

² FEHÉR András–VERESS Géza, *A demokrácia ígéretétől a kommunista diktatúráig: Debrecen politikai közéleté 1944–1947* = Debrecen története 5. kötet. Tanulmányok Debrecen 1944 utáni történetéből, szerk. VERESS Géza, Debrecen, 1997, 9.

oktatói gárdája és a hallgatói létszám nagymértékű redukálódása.³ Ennek ellenére a front elvonulását követően – a szovjet városparancsnok ösztönzésére – már 1944 decemberében az egyetem mind a négy karán (teológiai, bölcsészettudományi, jog- és államtudományi, orvostudományi) folytatódott a szeptemberben indult szemeszter. Az újabb korszak kezdetét jelezte azonban, hogy ledöntötték az egyetem névadójának, Tisza Istvánnak a szobrát, egyúttal megváltoztatva az egyetem nevét.⁴

Az oktatás újraindulása természetesen nem jelentette a Nyári Egyetem működésének kezdetét. A mintegy két évtizede működő nemzeti intézmény komoly károkat szenvedett a háború során. Hankiss János, a Nyári Egyetem egyik alapító atyja 1947. február 5-én jelentést tett az intézményt érintő háborús károkról. A Nyári Egyetem birtokában lévő bútorzat, irodai berendezések, a könyvvállomány nagyobb része, az idegen nyelvű könyvek és szótárak többsége is megsemmisült, illetve eltűnt. Az előzetes felmérések szerint a kár mintegy 6650 pengőre rúgott.⁵

Hankiss levélben kérte a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) segítségét. 1947. április 10-én kelt levelében 20 000 forintot kért a minisztertől, mely a korábban felbecsült irodai felszereléseken és a megsemmisült bútorokon kívül a Nyári Egyetem helyiségeinek felújítását is magába foglalta volna. A támogatási kérelem úgy indult útjára, hogy a Nyári Egyetem újraindítása még nem volt tisztázott, körülményei nem voltak nyilvánvalók. Éppen ezért nem érkezett érdemi válasz sem.⁶

Az 1947-i tanfolyam szervezése, még az ilyen rendkívül nehéz körülmények között is tovább folyt. A Bölcsészettudományi Kar vezetősége már a háború befejeződése után, 1945-ben és 1946-ban is lépéseket tett a Debreceni Nyári Egyetem újraindítására. A szervezők első lépésként 1945. szeptember 25-én Nyári Egyetemi Bizottság felállítását szorgalmazták. Tényleges lépésre azonban csak a következő évben került sor. 1946. május 13-án a Bölcsészettudományi Kar – mely szervezője volt a Debreceni Nyári Egyetemnek – a nyári tanfolyamok 1947 nyaratól való újraindítása mellett foglalt állást.⁷

A Nyári Egyetem ismételt felélesztéséhez kormányzati részről eleinte szintén megvolt a szándék. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 112.269/1946. X. számú levelében egyértelmű támogatásáról biztosította a Nyári Egyetem vezetőségét.⁸

³ NÉMEDI Lajos, *A Kossuth Lajos Tudományegyetem rövid története 1912–1987*, Debrecen, 1988, 28.

⁴ A Tisza-szobor ledöntéséről, az egyetem nevének megváltoztatásáról vö. KEREPESZKI Róbert, *Tisza István emlékezete és kultusza a Debreceni Egyetemen a két világháború között = Tisza István és emlékezete: Tanulmányok Tisza István születésének 150. évfordulójára*, szerk. MARUZSA Zoltán–PALLAI László, Debrecen, 2011, 309–322.

⁵ Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Társadalomtudományi Könyvtára (továbbiakban DEENK–TTK). Nyári Egyetem hagyatéka. *Jelentés a debreceni egyetem szűnidei tanfolyamát (a Nyári Egyetemet) ért háborús károkról*. 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 10/1947. etsz.

⁶ Hankiss János 1947. április 10-én kelt levele a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszterhez, DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 26–40. dosszié. 27/1947. etsz.

⁷ NÉMEDI Lajos, *Emlékek, adatok és gondolatok*, Debrecen, 1988, 95.

⁸ DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 26–40. dosszié. 27/1947. etsz.

Az egyetem részéről nem volt ennyire egyértelmű az újjászervezés – még a fentebb írt előzmények ellenére sem. A Bölcsészettudományi Kar 1947. február 24-i tanácsülésén a Nyári Egyetem újjáélesztéséről rendkívüli vita bontakozott ki. Járdányi Paulovics István professzor a háborús károk miatti általános szegénység miatt kizártnak tartotta az intézmény újjáindulását, azonban véleménye szerint egyéb oka is van a szüneteltetésnek: „*Erkölcsei szempontból a múltban is sok támadás érte az intézményt. Erről már itt bőven volt szó. Tudjuk, hogy kiváló szakemberek mellett pillanatnyilag porondon lévő közéleti nagyságok is szerepeltek dilettáns előadásokkal, és az semmiképpen sem vált az egyetem díszére, sem hazai, sem külföldi viszonylatban. Azt az érvet sem lehet elfogadni, hogy a nyári egyetem független intézmény a tudományegyetemtől. A köztudatban régen összenőtt egyetemünkkel. Éppen ezért kötelességünk, hogy azzal szemben minden személyi vonatkozástól eltekintve a legkomolyabban állást foglaljunk.*”⁹ A vélemény híven tükrözi, hogy a háború után kialakult politikai közhangulat milyen mértékben szólta bele, többek között a Nyári Egyetem életébe. Az 1947-i tanfolyamon már érződött a változás jele, melyre a későbbiekben több esemény is bizonyítékul szolgált.

A Bölcsészettudományi Kar végül az 1947. február 24-én tartott kari tanácson rendkívül heves vita és ellenérvek ellenére is a Nyári Egyetem újjáindítása mellett döntött, és – Hankiss János igazgatói kinevezésével – elrendelte a rendezőbizottság felállítását a további szervezőmunka lebonyolítására.¹⁰ A szervezés tehát továbbhaladt, az egyetemi tanács 1947. április 24-én megerősítette a nyári tanfolyam újraindítását, hivatkozva a VKM korábbi álláspontjára.¹¹ Megkezdődött a tényleges szervezőmunka.

A Nyári Egyetem 1947. május 8-án tartott első rendezőbizottsági ülésén a résztvevők már az adott év konkrét előadásait rendezték három nagy csoportba, és mindegyik csoporthoz külön szervezőbizottságot rendeltek. Az első csoport a VKM kifejezett kérésére a népi jelleget hangsúlyozta, a második csoport a „Természettudomány és munka” címet kapta, míg az utolsó csoport a nyelvtanfolyam volt – immár orosz nyelven.¹² Ekkor tehát még minden rendben volt, a szervezés a korábbi évek gyakorlatának megfelelően folyt.

A rendezők ezek után ismételten akadályba ütköztek. Az Egyetemi Tanács 1947. május 31-i ülésén a tanács tagjai szembelehelyezkedtek a VKM korábbi álláspontjával, és „*az egyetem Tanácsa egyhangú határozattal jelenti, a vk. miniszter úrnak, hogy a jelenlegi viszonyok között a nyári egyetem szervezését, 1947-ben sem anyagi, sem szellemi szükséglet szempontjából szükségesnek nem tartja.*”¹³ Az 1947-i tanfolyam léte megint veszélybe került, éspedig akkor, amikor az augusztus eleji megnyitóg csupán két hónap maradt.

⁹ A jegyzőkönyvnek (1947. február 24.) ezt a részletét közli: NÉMEDI, *i. m.*, 95–96.

¹⁰ *Debreceni Egyetem Évkönyve, 1946–1947-i tanév*, V. fejezet (kéziratban), 121.

¹¹ *ET-Jegyzőkönyv* (1947. április 24.), XI. rendes ülés, 240. szám/1746. etsz.

¹² *A Nyári Egyetem 1947. május 8. rendezőbizottsági ülése*. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 14/1947. etsz.

¹³ *ET-Jegyzőkönyv* (1947. május 31.), XII. rendkívüli ülés, 277. szám/1746. etsz.

A határozat akkor született meg, amikor már a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium is egyértelműen állást foglalt a kérdésben. Kovács Máté VKM-államtitkár Hankiss Jánoshoz 1947. június 23-án írt levele már konkrét intézkedéseket és támogatási rendszert sorolt fel a Nyári Egyetem az évi tanfolyama számára. Így teljességgel érthetetlen volt számára a május 31-én, az Egyetemi Tanács által hozott, a Nyári Egyetem idei tanfolyamát elutasító határozat. Kovács Máté felhívta Hankiss figyelmét, hogy e határozat rendkívüli mértékben megnehezíti a körülményeket, mivel a VKM által a Debreceni Nyári Egyetemnek ígért támogatásokat ez esetben más szervek használnák fel – természetesen a háború utáni kedvezőtlen gazdasági helyzetben bőségesen akadt jelentkező. Emellett Kovács Máté még egy problémára is felhívta a figyelmet: a háború utáni politikai helyzetben a VKM-en belül is érződött bizonyos fokú ellenszenv a szünidei tanfolyam iránt. Arra kérte tehát Hankiss, hogy az egyetem mielőbb – de legkésőbb egy hét múlva – foglaljon véglegesen állást a kérdésben, melyet a miniszter előtt is képviselhetnek.¹⁴

Ez a levél már olyan problémákat vetett fel, melyek az elkövetkezendőkben megpecsételték a Debreceni Nyári Egyetem háború utáni sorsát. A szervezés folyamatos nehezítése, mind az egyetem, mind a kormány, illetve a VKM részéről, továbbá a támogatások csökkentése már kedvezőtlen előjel volt a tanfolyam számára. A következő évi, az 1948-i jubileumi tanfolyam ráadásaként külpolitikai problémákat is felvetett. Kovács Máté a Nyári Egyetem egykori, elhivatott munkatársa világított rá az elsők között ezekre a problémákra. A változás jeleire azonban számtalan példát találunk az adott 1947-i és 1948-i eseményekből.

Hankiss János azonnal intézkedni kezdett. Juhász Gézával együtt az egyetem rektorához, Bozóky Ferenchez fordultak, hogy az azévi Nyári Egyetem megrendezésére vonatkozó elutasító döntést változtassa meg. A találkozó után, 1947. június 27-én, Juhász Géza Hankiss Jánosnak írt: *„Azzal érveltem, hogy ha ez a határozat nyilvánosságra kerül, víz nem mossa le egyetemünkről, hogy a) népellenes (parasztifjak már készülnek a nyári egyetemre), b) Debrecen ellenes (amit nekünk szán a VKM, átjátsszuk más város kezére), c) oroszellenes (l. tanfolyam orosz szakos tanárok részére és a 15 000 forint) d) egyetemellenes (hiszen ha más szervek akarnák elvitatni tőlünk a szerzett jogot, nekünk kellene harcolni érte foggal-körömmel).”*¹⁵

Az érvek, amelyeket Juhász Géza felsorolt, valóban hatásosak voltak, hiszen az egyetem vezetése belátta, hogy ha nem támogatja a nyári tanfolyamot, komoly következményekkel kell számolnia. A legnagyobb hatást természetesen a népellenség és oroszellenesség váltotta ki, hiszen ezek rendkívül veszélyesek lehettek a háború után megváltozó politikai légkörben. Minderre akkor gondolva, amikor már az orosz nyelvű tanfolyam szervezése és anyagi támogatása biztosított volt. Így végül a Nyári Egyetem 1947 nya-

¹⁴ Kovács Máté VKM államtitkár 1947. június 23-án kelt levele Hankiss Jánoshoz, DEENK-TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 40–58. dosszié. 40/1947. etsz.

¹⁵ Juhász Géza 1947. június 27-én Hankiss Jánoshoz írt levelének eme részletét közli: NÉMEDI, i. m., 97.

rán a legnehezebb körülmények ellenére is az újrainvitáshoz készülődhetett. Azonban azt is látnunk kell, hogy Juhász Géza érvei a háború előtti politikai ideológiákhoz képest teljesen más felfogást tükröztek – összhangban a várható politikai fordulattal.

Az egyetem keretein belüli rendezés mellett folyt egy más jellegű, kétségtelenül jelentős szervezés is. Ennek középpontjában a Debreceni Nyári Egyetem elkötelezett híve, Hankiss János állt. Az intézkedések biztosították, hogy a Nyári Egyetem anyagi támogatottsága minél szélesebb körű legyen. Az anyagi feltételek biztosítását három fő szerv vállalta fel. Elsőként a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, melynek több osztálya is a támogatókhoz tartozott, másodikként a kormányzat néhány szerve – a VKM-hez nem kapcsolódókat kell ideérteni, a Külügyminisztériumot, a Miniszterelnökséget –, harmadikként pedig Debrecen városa.

A három fő vonal mellett azonban felmerült alternatív források igénybevétele is. Hankiss János különféle szervezetekhez intézett támogatási kérelmeket. 1947. február 15-én például a The Rockefeller Foundationhoz fordult. Hankiss, mint azt levelében írta – „*May I take the liberty of requesting you to help this institution in any way you can do it*” – mindenféle támogatást szívesen fogadott volna.¹⁶ Az alapítvány 1947. április 9-i válaszában közölte, hogy semmiféle módot nem találhat a Debreceni Nyári Egyetem támogatására – „*We are sorry to have to reply that at present we see no way in which this Foundation can be of assistance to this project*”.¹⁷ Hasonló kezdeményezésével az Országos Magyar Idegenforgalmi Hivataltól (OMIH) igyekezett támogatást elnyerni. Ez a szervezet a háború előtt több éven keresztül támogatta a Debreceni Nyári Egyetemet. Hankiss az 1947-i tanfolyam költségvetési tervezetében is számított erre a forrásra – 1000 forint összegben. Az OMIH a háború utáni indulást követően azonban inkább csupán a propagandában segített.

A fentebb említetteken kívül, harmadik alternatív lehetőségként, Hankiss János a háború után, 1945. október 9-én újonnan megalakuló Országos Szabadművelődési Tanácsot és megyei szervezeteit is kérte a Debreceni Nyári Egyetem támogatására.¹⁸ Az Országos Szabadművelődési Tanács Hankiss kérelmét 1947. április 2-án Debrecen város Szabadművelődési Felügyelőjéhez továbbította, hivatkozva arra, hogy államsegélyt ezen a szervezeten keresztül ilyen formában lehet pályázni. Hankiss ezt május 2-án megtette, ennek hatására 1947. június 30-án a VKM 4000 forintos támogatást biztosított, Debrecen város szabadművelődési felügyelőjén keresztül a nyári tanfolyamra.¹⁹ Emellett 1947. július 26-án körlevelet intézett elsősorban a tiszántúli vármegyék,

¹⁶ Hankiss János 1947. február 15-én kelt levele a The Rockefeller Foundationhoz, DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 12/1947. etsz.

¹⁷ A The Rockefeller Foundation 1947. április 9-i levele Hankiss Jánoshoz, DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 12/1947. etsz.

¹⁸ Az Országos Szabadművelődési Tanács első elnöke a debreceni Karácsony Sándor pedagógusprofesszor volt.

¹⁹ A VKM 92800/1947. VIII. számú rendelete, DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 16/1947. etsz.

Hajdú, Szabolcs, Jász-Nagykun-Szolnok, Bihar vármegyék szabadművelődési felügyelőihez, hogy részesítsék – bármekkora összegű – anyagi segítségben az 1947-ben újjászervezett Debreceni Nyári Egyetemet.²⁰ Ígéretben és megértésben nem volt hiány, de a kérelmet leginkább pénzühiányra való hivatkozás miatt elutasították.²¹

A Nyári Egyetem támogatását végül a fentebb említett három szerv vállalta. Az 1947-i tanfolyam költségvetési előirányzata 26 250 forint bevétellel számolt. Ebbe az összegbe beletartozott a VKM, a Miniszterelnökség és a Külügyminisztérium támogatása, Debrecen város adománya és az OMIH által nyújtott szubvenció. A tervezett kiadásokat ezzel szemben 21 645 forintban állapították meg. Ebben az összegben azonban nem voltak feltüntetve a szórakozásra szánt tételek, a szállások pontos díjai, csakúgy, mint az énekórák díjai. Az előirányzotthoz képest a Nyári Egyetem költségvetése természetesen másképpen alakult, azonban a támogatásokat folyósító szervek nem igazán módosultak.²²

Hankiss János – a nyári tanfolyam nehézségeit látva – már 1947. március 1-én levélben fordult a miniszterelnökhöz, támogatását kérve – mindezt úgy, hogy már megszületett a VKM határozata a tanfolyam újjászervezéséről. Hankiss a Miniszterelnökség támogatását kérte, megjegyezve, hogy 1943-ban 2000 pengőt utalt ki a miniszterelnök a nyári tanfolyam támogatására. A Debreceni Nyári Egyetem eddig elért eredményeinek felvázolása után a háború utáni korszak újfajta – a politikai berendezkedéssel összhangban lévő – célkitűzéseket ismertette. Szerepelt közöttük a magyar népi művelődés előtérbe helyezése a tanfolyam előadásain és a szomszédos népekkel való baráti viszony kiépítését szolgáló magyar és idegen nyelvű előadásorozat.²³ Hankiss Jánosnak ebből a leveléből következtethetünk arra, hogy a megváltozó rendszerben különösen nehéz lehetett egy olyan intézmény szervezését intézni, és megteremteni számára az anyagi feltételeket, amely a Horthy-korszak egy – külpolitikailag is – jelentős fóruma volt. Emellett a népi jelleg hangsúlyozásának hátterében a Nemzeti Parasztpárt színeiben, áprilisban VKM-államtitkárrá kinevezett Kovács Máté – a Debreceni Nyári Egyetem egykori munkatársa és titkára, Hankiss János munkatársa – befolyása állt. A szomszédos népekkel való baráti együttműködést elősegítő magyar és idegen nyelvű előadásorozat tervezete minden bizonnyal egy újonnan létrejövő szervvel kereste a kapcsolatot. A második világháború után a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak felállították a „Duna-medencei népek szellemi együttműködése” nevű osztályát. Ezzel az osztállyal

²⁰ Hankiss János levele a Szabadművelődési felügyelőségekhez, DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 16/1947. etsz.

²¹ Lásd Hajdú vármegye Szabadművelődési felügyelőjének 1322/1947. számú, és Bihar vármegye 1029/1947. számú levelét. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 16/1947. etsz.

²² A debreceni Tudományegyetem szünidei tanfolyamának költségvetési előirányzata 1947-re, DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 40–58. dosszié. 41/1947. etsz.

²³ Hankiss János 1947. március 1-én kelt levele Nagy Ferenc miniszterelnökhöz, DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 20/1947. etsz.

szorosabb kapcsolatot azonban csak az 1948-i jubileumi nyári kurzus szervezésekor kellett kialakítani, hiszen nem volt mindegy, hogy az immár megváltozott politikai hangulatban milyen formában kívánják bemutatni az 1848-i szabadságharcot. Mindemelllett az ügyosztály létezését nem lehetett figyelmen kívül hagyni az 1947-i tanfolyam kapcsán sem.

A Miniszterelnökség végül 1947. június 17-én biztosította Hankisst a 4000 forintos támogatásról.²⁴ A Külügyminisztérium az 1947-i tanfolyamra szintén 4000 forintos támogatást hagyott jóvá.²⁵

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium és a Debrecen város által biztosított anyagi források bizonyos fokú összefüggésben álltak. Még a háború előtt kialakult egy rendszer, mely szerint Debrecen városa a VKM által mindenkor kiutalt támogatás egyharmad részével járult hozzá a Nyári Egyetem költségeihez. A Nyári Egyetem vezetősége már 1946. november 20-án felhívta a város polgármesterének figyelmét – és kérte ennek betartására – erre a négy évvel korábban, 1942 novemberében kötött szerződésre.²⁶ A szerződés a város és a Nyári Egyetem vezetősége között kötött, és a város idegenforgalmi ügyeinek közös intézésére vonatkozott. A nyári tanfolyam ilyen módon igényt tartott a város által nyújtandó támogatásra. A helyzetet azonban nagyban nehezítette, hogy a város vezetése 1946. december 6-án kelt válaszában, a pillanatnyilag elérhető anyagi lehetőségek teljes hiányára hivatkozva, szeretett volna elállni ennek a szerződésnek a pontjaitól. Ekkor még nem volt szó a szerződés felbontásáról.²⁷ Egy hónappal később, 1947. január 2-án Debrecen Város Tanácsának első ülésén viszont már hatályon kívül helyezték az említett szerződést. A városvezetés arra hivatkozott, hogy a Nyári Egyetem vezetősége 1944 októberétől nem tartotta be a szerződés szerinti kötelezettségeit. Ez az érv egyébiránt erősen megkérdőjelezhető, hiszen 1944 októberében Debrecen már a frontvonalban volt, az azt követő zavaros időkben pedig az egyetem működése is nehézkessé vált – 1944–1945-ben egyébként az egyetem rektora Hankiss János, a Nyári Egyetem igazgatója volt. Az 1942-i szerződés hatályon kívül helyezésével egyértelműen veszélybe került a Nyári Egyetem Debrecen által korábban rendszeresen folyósított támogatása.

A városvezetés és a Nyári Egyetem vezetősége közötti távolodást próbálta rendezni Hankiss János 1947. április 28-i hosszabb levelében. Miután összefoglalta a Nyári Egyetem korábbi érdemeit, öt pontban fejtette ki kéréseit Debrecen polgármesteré-

²⁴ A Miniszterelnökség intézkedése a Debreceni Nyári Egyetem támogatásáról. *Hankiss János 1947. március 1-én kelt levele a Miniszterelnökhöz*, DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 20/1947. etsz.

²⁵ *Kovács Máté VKM államtitkár 1947. június 23-án kelt levele Hankiss Jánoshoz*, DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 40–58. dosszié. 40/1947. etsz.

²⁶ *A debreceni Nyári Egyetem vezetőségének levele Debrecen polgármesteréhez*, 1946. november 20. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 4/1946. etsz.

²⁷ *Debrecen Város Tanácsának levele a nyári egyetem vezetőségéhez*, 1946. december 6. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 4/1946. etsz.

nek. Ezek között szerepelt a Nyári Egyetem hallgatói élelmezésének megoldására tett együttműködés, felkérés egy polgármesteri fogadásra – a korábbi évek gyakorlatának megfelelően –, együttműködés a hortobágyi kirándulás megszervezésében. A negyedik és ötödik pontban Hankiss rátért a támogatás kérdésére, és határozottan elutasította az 1942-i szerződés hatályon kívül helyezésének indokait. Zárásként pedig így írt: „*Fővárosi körökben kérdést intéztek hozzánk afelől, hogy Debrecen városa milyen támogatással járul hozzá annak az intézménynek a megrendezéséhez, amelyet bármelyik vidéki nagyváros örömeit vállalna magáénak.*”²⁸

Hankiss János sorai megtették hatásukat. Az álláspontok ettől kezdve folyamatosan közeledtek a város vezetése és a Nyári Egyetem igazgatósága között. A város által nyújtandó támogatást a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter rendeletéből Kovács Máté államtitkár 1947. július 31-én küldött rendelete tette immár megkérdőjelezhetetlenül biztossá. Ebből kiderült, hogy a VKM mintegy 50 000 forinttal, a miniszterelnök és a külügyminiszter 4000-4000 forinttal támogatták a Nyári Egyetemet, így a rendelet kéri az említett összeg – összesen 58 000 forint – egyharmad részét.²⁹ Így tehát Debrecen városa is a támogatók sorába lépett. Három határozattal, először 2700 forintot, másodszer 1330 forintot, míg az utolsó részlettel 15 220 forintos támogatást – összesen tehát 19 250 forintot – utalt ki a Nyári Egyetem számára.³⁰

A Debreceni Nyári Egyetem anyagi forrásainak biztosítására hivatott, előbbieken tárgyalt három fő csoporttól, így összesen 77 250 forintos támogatás folyt be. Ebből a VKM 50 000 forintot, a miniszterelnök 4000 forintot, a külügyminiszter 4000 forintot, Debrecen városa 19 250 forintot folyósított. Ehhez az összeghez természetesen egyéb befizetések is adódtak. A jelentkező hallgatók beiratkozási díja, a Szabadművelődési Felügyelőség támogatása és néhány más forrás. Hankiss János a Debreceni Nyári Egyetem 1947-i tanfolyamának pénztárforgalmát jelentésében 120 000 forintban adta meg.³¹

A megfelelő pénzügyi háttér biztosítása mellett a nyári tanfolyam szervezőinek másik legjelentősebb feladata az évről évre megújuló propaganda és reklámozás megindítása volt. Mindez a korszakban használatos médiumokon – rádión, sajtótermékeken és különféle plakátokon – keresztül történt. A propaganda, jellegét tekintve két, egymástól jól elkülöníthető részre bontható. Az első a külföldet, míg a másik a hazai közönséget célozta meg. A külföldi hallgatók ösztönzésére ismertető prospektusokat küldtek

²⁸ Hankiss János Debrecen polgármesteréhez 1947. április 28-án írt levele, DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 26–40. dosszié. 33/1947. etsz.

²⁹ A Vallás- és Közoktatásügyi miniszter Debrecen város polgármesteréhez intézett rendelete, 1947. július 31. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 18/1947. etsz.

³⁰ Debrecen város Tanácsa 24.414/1947. IV. határozata, 1947. augusztus 27. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 26–40. dosszié. 33/1947. etsz.

³¹ Jelentés a debreceni tudományegyetem szűnidei tanfolyamának, a Nyári Egyetemnek XVII. évfolyamáról = Évkönyv a Debreceni Tudományegyetem 1946–1947. tanévéről, 246–248. Ezenkívül a jelentés kivonatos formában szerepel az Egyetemi Tanács 1947. december 19. IV. rendes ülésének jegyzőkönyvében is.

szét a magyar külképviseletek számára. Így az 1947-i tanfolyam ismertetőjét elküldték többek között az Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában, Ausztriában, Belgiumban, Bulgáriában, Franciaországban, Hollandiában, Lengyelországban, Olaszországban, Szovjetunióban, Svájcban, Svédországban és Törökországban tevékenykedő magyar külképviseletekhez, melyek legtöbb esetben a követségeket jelentették.³²

A Debreceni Nyári Egyetem szervezői emellett a tanfolyam működési ideje alatt kidolgoztak egy szokatlanabb, egyszerűbb, de mindenképpen hatásos módszert. A korábbi gyakorlatnak megfelelően, a külföldi propagandára a korábbi diákok segítségét is igénybe vették. Így az egykori diákok nemcsak a reklámozásban, hanem a szervezésben is részt vettek, hiszen a népszerűsítéssel egyszerre csoportokat szerveztek a nyári tanfolyamra. Rendkívül hatékony módszer volt, mert az egykori hallgatók önként vállalkoztak erre a feladatra, a vezetőség számára pedig nem járt anyagi teherrel. Az 1947-i tanfolyam szervezésénél azonban figyelembe kell vennünk, hogy a többéves háború sok esetben átrendezte a személyes kapcsolatokat, és ezenkívül több változás is hátráltatta a külföldön tevékenykedő egykori nyári egyetemi diákok propagáló munkáját.

Hazai viszonylatban természetesen jelentős szerepet kaptak a napilapok, a rádió és a személyes levelezés. 1947-ben 16 magyarországi városban jelentek meg népszerűsítő hirdetések a Debreceni Nyári Egyetetről. Egy adott városban pedig több lapban is megjelent hirdetés a debreceni nyári tanfolyamról.³³ A hazai propaganda szerves része volt a Magyar Távirati Iroda, mely 1947-ben április és augusztus között 12 alkalommal tett közzé jelentést, hírt a Debreceni Nyári Egyetetről. A hírek többek között az újraindulásról, beiratkozásról, a megnyitóról, ösztöndíjakról és kedvezményekről, az előadásokról tájékoztatták a korabeli jelentkezőket.³⁴ A debreceni szünidei tanfolyamról a Magyar Rádió is szolgáltatott információkat a hallgatóságának. Az 1947-i tanfolyam augusztus elsejei megnyitójáról való tájékoztatást személyesen Hankiss János kérte a Magyar Rádió Igazgatóságától, egy hónappal korábban.³⁵

³² DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 21/1947. etsz.

³³ Vidéki lapok, melyekben megjelent az 1947-i Debreceni Nyári Egyetem propagálása. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 22. d. 60–77. dosszié. 69/1947. etsz. Az érintett városok és az ott megjelenő lapok a következők voltak: Szeged: *Szegedi Hírlap*, *Szegedi Népszava*, *Délmagyarország*; Debrecen: *Néplap*, *Tiszántúli Népszava*, *Debreczen*; Miskolc: *Miskolci Hírlap*, *Felvidéki Népszava*, *Szabad Magyarország*; Pécs: *Új Dunántúl*, *Dunántúli Népszava*, *Független Nép*; Nyíregyháza: *Szabolcsi Kis Újság*, *Nyírség*, *Magyar Nép*; Makó: *Délvidéki Független Hírlap*, *Makói Népiújság*; Hódmezővásárhely: *Alföldi Újság*, *Vásárhelyi Független*; Győr: *Független Kiszgazda*, *Győri Munkás*; Szombathely: *Vasvármegye*, *Szabad Vasmegye*; Székesfehérvár: *Fehérvári Népszava*, *Fehérvári Kis Újság*; Kaposvár: *Somogyi Világosság*; Sopron: *Soproni Újság*; Nagykanizsa: *Zalai Világosság*; Békéscsaba: *Viharsarok*, *Alföldi Népiújság*; Kecskemét: *Kecskemét*; Orosháza: *Orosháza és Vidéke*.

³⁴ <http://archiv1945-1949.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1> Letöltve 2011. május 3.

³⁵ Hankiss János levele a Magyar Rádió Igazgatóságához, 1947. július 2. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 22. d. 60–77. dosszié. 69/1947. etsz.

A tájékoztató prospektusok a hazai népszerűsítésben kulcsfontosságúak voltak. A második világháborút követő években, a papírhiány miatt, a korábbi prospektusokat is fel kellett használni. 1947. június 9-én Hankiss János éppen erre kérte Debrecen város polgármesterét, Szabó Kálmánt. A háború alatt készített prospektusokból megmaradt 12 000 darab felújítására kérte a várost, a költségek átvállalása mellett, miután ebből 3000 darabot átengedett a város saját használatára.³⁶ Erre azért volt szüksége a nyári tanfolyam szervezőségének, mivel a következő évben rendezték meg az 1948-i, nagyszabású centenáriumi tanfolyamot. A város vezetése a 17.852/1947. IV. határozatával elfogadta Hankiss János kérelmét a prospektusok felújítására. A számukra felajánlott 3000 példányt pedig az Idegenforgalmi Hivatal vezetőségének adták ki. Erről 1947. szeptember 10-én tájékoztatták a Nyári Egyetem vezetőségét.³⁷ A következő évben rendezett centenáriumi tanfolyam azonban, pontosan a korábbi prospektusok ügye (ürügye) miatt, egy nem várt eseményt hozott. Hankiss Jánost leváltották a Nyári Egyetem igazgatói tiszteből.³⁸

A propagandával kapcsolatosan még egy szervezet, a Magyarok Világszövetsége tevékenységét kell megemlítenünk. Hankiss János 1947. május 8-án levélben kérte a Magyarok Világszövetségének Elnökségét, hogy a velük kapcsolatban álló magyarság körében népszerűsítsék a Debreceni Nyári Egyetemet.³⁹ A válasz nem sokáig váratott magára. Még a hónap végén a Magyarok Világszövetségének nőbizottsági elnöke, Gramantik Margit reagált a kérésre. Levelében tájékoztatta Hankisst, hogy már a múlt évben is nagy érdeklődés volt a Nyári Egyetem iránt a világszövetségnél. Kérte, hogy mihamarabb juttassanak el prospektusokat és tájékoztatókat a nyári tanfolyamokról, és a város újjáépítéséről, mert a következő években nagyszámú érdeklődőre lehetett számítani.⁴⁰ Hankiss János a válasz hatására rögtön intézkedni kezdett. Június 10-én levélben kérte Debrecen város polgármesterét, hogy a Magyarok Világszövetsége számára készíttessen el prospektusokat és tájékoztatókat a kért mennyiségben. A Városi Tanács rendkívül rövid időn belül, június 21-én 17.853/1947. IV. számú határozatával vállalta ezek elkészítését.⁴¹ Az intézkedések azonban leginkább a jövő évi centenáriumi rendezvényre irányultak, mivel adott évben késő volt az érdemi munkához.

³⁶ *Hankiss János levele Szabó Kálmánhoz, Debrecen polgármesteréhez*, 1947. június 9. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 40–58. dosszié. 66/1947. etsz.

³⁷ *17.852/1947. IV. határozat Debrecen város Tanácsától*, DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 40–58. dosszié. 56/1947. etsz.

³⁸ Hankiss János leváltásáról részletesebben: VARGA Mátyás, *1848 centenáriuma a Debreceni Nyári Egyetemen* = Príncipium: Pályánk kezdetén, szerk. LUKÁCS Anna, Debrecen, 2012. 168–169.

³⁹ *Hankiss János levele a Magyarok Világszövetségének Elnökségéhez*, 1947. május 8. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 40–58. dosszié. 47/1947. etsz.

⁴⁰ *Gramantik Margit levele Hankiss Jánoshoz*, 1947. május 28. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 40–58. dosszié. 47/1947. etsz.

⁴¹ *17.853/1947. IV. határozat Debrecen város Tanácsától*, DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 40–58. dosszié. 47/1947. etsz.

A propaganda a második világháború után ezeken a csatornákon folyt, de az belátható, hogy Magyarországon – mely a kialakuló szovjet blokk szerves része volt – nem lehetett olyan jelentős nemzetközi sikerekre számítani, mint a háború előtti, nyári tanfolyamokon.⁴²

A Debreceni Nyári Egyetem 1947. augusztus 1-én délelőtt 10 órakor nyitotta meg kapuit. A kezdeti nehézségek után ez a dátum bizonyította a szervezők elszántságát és biztosította sikerüket, hiszen ez volt az első tanfolyam a második világháború óta. A megnyitón a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium részéről Kovács Máté államtitkár, míg a városvezetés részéről Szabó Kálmán polgármester jelent meg. Az ünnepély a Himnusz éneklésével kezdődött, melyet a Debreceni Egyetemi Alkalmazottak Dalköre énekelt, ezután pedig Bozóky Ferenc rektor mondta el megnyitóbeszédét, melyben a magyar kultúra feltétlen szolgálójának nyilvánította a nyári tanfolyamot. Kifejtette továbbá, hogy egy kis nemzet is lehet nagy, ha népi jellegzetességeit megőrzi, illetve kultúráját közvetíti más nemzetek felé. A VKM nevében Kovács Máté nyitotta meg a tanfolyamot. Beszédében három fő célkitűzésre helyezte a hangsúlyt. Elsőként a belföldi igényre, miszerint a tudományt, a legújabb kutatási eredményeket ismertebbé teszi a szélesebb hazai közönség számára, másodikként a magyar nép jellegzetességeinek, a magyar táj szépségeinek bemutatására a külföld felé, és végül a Nyári Egyetem különféle nemzetiségű hallgatóinak kölcsönös összekovácsolására. Kovács Máté beszédében a Nyári Egyetem tevékenységét „szellemi földosztásnak” nevezte, és megjegyezte, hogy a nyári kurzus legfőbb feladata, hogy a külföld ideküldött követéinek a magyar kultúra nagyságát bemutassa. Ezt követően a város részéről Szabó Kálmán polgármester köszöntötte a Nyári Egyetem hallgatóit. Végül a Nyári Egyetem vezetősége köszöntötte az ünnepségen megjelent mintegy 200 főnyi hallgatószámot. A megnyitó után azonnal megkezdődtek az előadások, elsőként Karácsony Sándor professzoré.⁴³

A korabeli sajtó a megnyitóról való beszámolóval szinte egy időben, több cikket is közreadott a nyári tanfolyammal kapcsolatosan.⁴⁴ A *Debreczen* című napilap 1947 júliusában beszámolt róla, hogy a Vallás- és Közoktatásügyi miniszter, Ortutay Gyula, aki korábban az előadók névsorában is előfordult, egyértelműen kiállt a Nyári Egyetem szükségessége mellett. Ortutay „nagy elismeréssel nyilatkozott arról a tudományos kulturális hivatásról, amelyet a Nyári Egyetem tölt be a magyar népi művelődés elmélyítése és

⁴² A háború előtti években a Debreceni Nyári Egyetemnek 1938-ban 812, 1939-ben pedig 862 hallgatója volt. Az előbbi évben 369, míg a másodikban 263 hallgató volt külföldi. NÉMEDI, *i. m.*, 174.

⁴³ A Nyári Egyetem 1947. augusztus 1-i megnyitójáról több napilap is beszámolt. *Debreczen*, 1947. augusztus 2., 3; *Tiszántúli Néplap*, 1947. augusztus 2., 3; *Tiszántúli Népszava*, 1947. augusztus 2., 3.

⁴⁴ A korszakban Debrecenben a három legjelentősebb napilap a debreceni kommunisták politikai napilapja a *Tiszántúli Néplap*, a szociáldemokraták lapja a *Tiszántúli Népszava* és a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt orgánuma a *Debreczen* voltak. A korabeli sajtótörténethez lásd, BÉNYEI Miklós, *A debreceni sajtó 1944 után* = Debrecen története 5. Tanulmányok Debrecen 1944 utáni történetéből, szerk. VERESS Géza, Debrecen, 1997, 337–342.

külföldiekkel való megismertetése terén”.⁴⁵ A *Tiszántúli Néplap* politikai nézeteinek megfelelően már másfajta hangnemben írt. 1947 júliusának végén „A nyári egyetem a dolgozókért” című cikkében komoly bírálatot fogalmazott meg a Nyári Egyetem korábbi tevékenységével kapcsolatban. A cikk szerint a háború előtt és a háború alatt is folytatódtak az előadások „*évről-évre kevésbé nemzetközi jelleggel s a külföldet mindinkább csak a Berlin-Róma tengely büvkörébe szédült országok fiai képviselték*”. Az előadások mellett a Nyári Egyetemen összességében pusztán „*az uralkodó osztály érdekeit, érdeklődés körét és ízlését igyekeztek szem előtt tartani*”.⁴⁶

A megújulás így tehát nem vehetett más irányt, mint a népi jelleg kiemelését és hangsúlyozását – természetesen egyre inkább csak a hazai közönség számára. A háború után ugyanis mindinkább akadályok gördültek a külföldi hallgatók ideutaztatása elé, még ha nem is mondták ki nyíltan ennek szándékát. A változás megmutatkozott a Nyári Egyetemre beiratkozott diákok összetételében. Sajnos a hallgatói létszámról és annak nemzetiségi összetételéről a források eltérő adatokat szolgáltatnak. A szokásos évi jelentés a Nyári Egyetem működéséről a beiratkozott hallgatók számát 259 főben adta meg, akik közül 241 fő magyar volt. A külföldiek száma eszerint a következőképpen alakult: 12 francia, 3 bolgár, 1 osztrák, 15 svájci állampolgár. A magyar és külföldi diákok száma (272 fő) eszerint több volt, mint a beiratkozottaké.⁴⁷ Az igazgatói jelentés ezzel szemben némileg más számokat közölt az Egyetemi Tanáccsal. Az 1947. december 19-én kelt jelentés szerint beiratkozott 262 hallgató, akik közül 241 fő magyar, 12 francia, 3 bolgár, 1 osztrák, 3 svájci állampolgár volt.⁴⁸ A beiratkozott magyar hallgatói létszám nem igényel különösebb magyarázatot. A külföldi hallgatók pontos számát viszont több okból is nehéz megadni. A második világháború előtt szokásos ügymenet szerint a Nyári Egyetem vezetése vízumkedvezményt igényelt a külföldről érkező hallgatók számára. Az 1947-i tanfolyam szervezésénél május hónapban elindították ezt a folyamatot. A Külügyminisztérium júniusban támogatásáról biztosította a Nyári Egyetem vezetőségét, és kérte, hogy nevezze meg azokat az országokat, ahonnan külföldi hallgató érkezhetsen.⁴⁹ A háborút követően az országban működő Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) azonban – hiába volt vízumkedvezmény – több esetben elutasította az engedélykérelmeket. A VKM a Nyári Egyetemen részt vevő külföldi hallgatóknak 12 915 forint ösztöndíjat adományozott. Az összeg 27 ösztöndíjas külföldi hallgató költségeit foglalta magába. Nemzeti megoszlásuk a következő volt: 4 francia, 3 olasz, 2 svájci, 2 angol, 2 az Egyesült Államokból, 1 osztrák, 1 dán, 1 svéd, 1 bolgár, 2 jugoszláv, 2 román, 2 csehszlovák, 4 orosz. A VKM mindezt 1947. május 28-án közölte a Nyári

⁴⁵ *Debrecen*, 1947. július 4., 3.

⁴⁶ *Tiszántúli Néplap*, 1947. július 27., 7.

⁴⁷ *Debreceni Egyetem Évkönyve 1946–1947-i tanév*. V. fejezet (kéziratban), 246–248.

⁴⁸ *ET-Jegyzőkönyv* (1947. december 19.), IV. rendes ülés, 112. szám/718. etsz.

⁴⁹ *Hankiss János levele a külügyminiszterhez*, 1947. május 15. A válasz a külügyminisztertől 1947. június 19-én érkezett. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 21/1947. etsz.

Egyetem vezetőségével, nem sok időt hagyva az ösztöndíjasok kijelölésére és az utazáshoz szükséges engedélyek beszerzésére.⁵⁰ A 4 francia ösztöndíjas kijelölése a nyár folyamán megtörtént, erről Hankiss János július 3-án kapta az értesítést.⁵¹ A többi francia ösztöndíjas hallgató viszont a vízumszerzés nehézségei miatt lekészt a Nyári Egyetem előadásairól, ők csak szeptember végén érkezhettek meg Debrecenbe. A problémára Sőtér István, a VKM X. főosztályának vezetője – és Hankiss János személyes barátja – hívta fel a figyelmet. A franciák ugyanis a nyári egyetemi keretben jöttek volna, így természetesen az ellátás költségét innen kapták. Sőt a szeptember 27-én néhány napra Debrecenbe érkező 8 fős csoport előzőleg a budapesti Eötvös Collegiumban volt elszállásolva, melynek költségei (3000 forint) szintén a Nyári Egyetem számláját terhelték.⁵² Ezzel a 8 fős csoporttal alakult ki a francia hallgatók végleges létszáma (12 fő), amely az igazgatói jelentés és a Nyári Egyetem évi jelentése szerint az 1947-i tanfolyamon részt vett.

A SZEB-engedélyek megszerzése gondot okozott az angol és a bolgár jelentkezőknek is.⁵³ A Nyári Egyetem 1947-i tanfolyamára négy orosz hallgató nyert ösztöndíjat, ám közülük senki sem érkezett meg. A moszkvai követség jelentésében az idő rövidségére utalt. Jelentették, hogy Hankiss levelét az orosz ösztöndíjakról július 26-án kapták meg, így már nem tudták idejében eljuttatni az oroszoknak, hiszen július 31-re az ösztöndíjasoknak már Debrecenben kellett volna lenniük. A követség ezek után kérte a Külügyminisztériumot, hogy a későbbiekben, a szokásos formában, a Külügyminisztérium kulturális osztályától kapja meg az utasításokat, ne pedig Hankiss Jánostól.⁵⁴ Július 18-án kiderült, hogy a korábban felajánlott két ösztöndíjjal a csehszlovákok sem fognak élni. A VKM X/b osztálya és Hankiss János közötti levélváltásból kiderült, hogy a két ország rendezetlen diplomáciai viszonyai teljességgel kizárják a háború után újraindult Nyári Egyetemen a csehszlovákok részvételét.⁵⁵ A VKM X/a osztálya már áprilisban felhívta a Nyári Egyetem vezetőinek figyelmét néhány svéd érdeklődőre a svéd diákbizottság köréből. Hankissék így májusban küldtek reklámanyagot és prospektu-

⁵⁰ *A VKM 69019/1947/Xa számú levele a Nyári Egyetem igazgatóságához*, 1947. május 28. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 26–40. dosszié. 32/1947. etsz.

⁵¹ *A Párizsi Magyar Intézet 732/1947. számú levele Hankiss Jánoshoz*, 1947. július 3. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 26–40. dosszié. 32/1947. etsz.

⁵² *Sőtér István VKM X. főosztályvezető levele (139.536/1947) Hankiss Jánoshoz*, 1947. szeptember 25. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 26–40. dosszié. 32/1947. etsz.

⁵³ Arról, hogy az angol hallgatók nem kaptak engedélyt, a londoni követség tájékoztatta Hankiss Jánost, 1947. augusztus 9-én. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 18/1947. etsz. A bolgárokat érintő SZEB-engedélyek problémájáról a szófiai magyar követség tájékoztatta a Külügyminisztériumot 1947. július 17-én. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 21/1947. etsz.

⁵⁴ A moszkvai magyar követség jelentése a Külügyminisztériumnak 3656/1947. 1947. július 29. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 21/1947. etsz.

⁵⁵ DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 22. d. 80–99. dosszié. 99/1947. etsz.

sokat, ennél több azonban nem történt.⁵⁶ Egyéb svéd érdeklődők sem jutottak el Debrecenbe, mivel a tájékoztató prospektusok csak későn – július közepén – érkeztek meg Stockholmba a magyar követségre. A svéd hallgatóknak ezután már nem maradt idejük a vízum és a SZEB-engedélyek beszerzésére, mivel a tanfolyam augusztus 1-én kezdődött. A stockholmi magyar követség ezért kérte a Nyári Egyetem vezetőségét, hogy a következő évre szóló tájékoztató és reklámanyagot a beiratkozás előtt néhány hónappal küldjék, időt hagyva a jelentkezők engedélyeinek beszerzésére.⁵⁷ Az 1947-i tanfolyamra több nemzet diákjai csak nagy nehézségek árán vagy egyáltalán nem juthattak el. Jugoszláv csoport szervezésére a Magyar–Jugoszláv Társaság vállalkozott, melybe Debrecen városa is belépett. A megalakítást előkészítő ülésre 1947. május 20-án került sor a Vármegyeházán. A társaság célul tűzte ki a két állam baráti viszonyának kialakítását. Ehhez a legjelentősebb lépés egymás kultúrájának, társadalmának és gazdaságának megismerése. Természetesen erre kiváló alkalom adódott a Nyári Egyetemen, így nem meglepő, ha a Magyar–Jugoszláv Társaság debreceni alakulására meghívót kapott a Nyári Egyetem vezetősége.⁵⁸ A jugoszláv diákok mégis elmaradtak a Nyári Egyetem 1947. évi előadásairól, annak ellenére, hogy a csoport látogatását Hankiss János személyesen kérte a Magyar–Jugoszláv Társaság Elnökségétől.⁵⁹ A VKM május végén kiírt külföldi ösztöndíjaira több esetben még júliusban sem volt jelölt, gyakorlatilag a jelölések a franciákon kívül nem voltak rendben. Így 1947-ben, az átértékelődő nemzetközi kapcsolatok légkörében, külföldön megmaradt ugyan a Nyári Egyetem iránti érdeklődés, a beiratkozott külföldi hallgatók száma viszont, a különféle engedélyek beszerzésének nehézségei miatt, jelentősen lecsökkent.

A háború utáni években komoly nehézséget jelentett a hallgatók elszállásolása, étkeztetése, ellátása. Hankiss János élénk levelezést folytatott a debreceni szállodákkal, vendéglősökkel a hallgatók ellátásának érdekében.⁶⁰ Különféle utazási és szórakoztatási kedvezményekről is tárgyalt a város illetékes szerveivel. A beiratkozási díj 20 forint volt, ami magában foglalta a hangversenyekre, ünnepélyekre és bemutatókra szóló összes belépő árát, ezenkívül tartalmazta a kedvezményes vasúti igazolvány kiállításának illetékét, valamint az ételmezei jegyek árait. A beiratkozási díj megfizetése alól senki sem kaphatott felmentést. A jelentkezők három szállástípus közül választhattak: szállodai szobát 430 forintért, bútorozott szobát 300 forintért vagy diákothont 270 forintért kaphattak. Természetesen az olcsóbb megoldást választók közül több személy lakott egy szobában, sőt a diákothont választók számára ajánlott volt a teljes ágyműgarnitúra

⁵⁶ A VKM X/a osztályának 67993/1947/Xa rendelete. 1947. április 30. *Hankiss János válaszlevele*, 1947. május 12. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 40–58. dosszié. 50/1947. etsz.

⁵⁷ *A stockholmi magyar követség 2088/1947. számú levele Hankiss Jánoshoz*, 1947. július 31. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 40–58. dosszié. 50/1947. etsz.

⁵⁸ DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 40–58. dosszié. 53/1947. etsz.

⁵⁹ *Hankiss János levele a Magyar–Jugoszláv Társaság Elnökségének*, 1947. május 29. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 40–58. dosszié. 53/1947. etsz.

⁶⁰ DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 40–58. dosszié. 55/1947. etsz.

hozatala, mivel a szállásadó nem tudta biztosítani azt. A legnehezebb körülmények közül érkezők számára a Nyári Egyetem vezetősége korlátozott számban fenntartott néhány helyiséget 140 forintos összegért. A szállások díja minden esetben magában foglalta a napi háromszori étkezés árát. Felhívták a figyelmet arra, hogy mindenki hozza magával cukor-, kenyér-, liszt- és zsírjegyeit, mert aki nem rendelkezik ezekkel a tanfolyam idejére, az nem részesülhet ellátásban. A hallgatóság ellátására Hankiss János a Vendéglős Szakosztály elnökének, Csócsits Lajosnak az ajánlatát kérte. Megállapodtak, hogy a hallgatók a Nyári Egyetem által kiadott étkezési jegyek ellenében a következő vendéglőkben fogyaszthatják el ebédjüket, vacsorájukat: Arany Bika, Gambrianusz, Páll söröző, Nagyverdei Vigadó és Nagyverdei Strandfürdő Vendéglő. A napi menü általában a következőkből állt, ebéd: leves, sült körettel vagy főzelékkel, sült tészta (sütemény), sajt vagy gyümölcs és egy szelet kenyér. A vacsora hasonló volt, leves nélkül. A reggelit mindenki szállásán fogyasztotta el.⁶¹ A résztvevők ezenfelül 50%-os vasúti kedvezményt, kedvezményes villamos- és fürdőbérletet vehettek igénybe, és a nyári egyetemi igazolójeggyel ingyenesen látogathatták a múzeumokat, közgyűjteményeket és a különböző művelődési célú intézményeket.⁶²

A nehézségek ellenére beiratkozott jelentkezők több tudományterület előadásait hallgathatták. Az előadásokat nyelvtanfolyamok is kiegészítették, immár orosz nyelven. Angol nyelvtanfolyam szervezésére is történtek előkészületek, de ezt már nem lehetett megtartani a Nyári Egyetem keretein belül. Az előadások naponta délelőtt 9–12 óra, valamint délután 17–19 óra között zajlottak. A magyar mellett a résztvevők angol, német és francia előadásokat is hallgathattak. Az előadások két fő csoportra oszlottak, a szellemtudomány tárgykörébe tartozók és a természettudományok – konkrétan „A magyar nép zenéje, költészete és művészete” és „Természet és munka” – tárgykörébe tartozók. Az előbbi előadásai leginkább a „*magyar nép szellemi és művészeti alkotásainak kérdése*” gondolatkörhöz kapcsolódtak.⁶³ A háború előtti tanfolyamokhoz képest nagyobb szerepet kaptak a természettudományi előadások.⁶⁴ Emellett az előadások két kisebb csoportját képezték az „Időszerű tudományos kérdések” és a „48 felé” csoportok. Az előadók névsorát, az előadások címeit a korábbiaknak megfelelően a korabeli sajtó is közölte. 1947-ben a három helyi napilap – *Debreczen, Tiszántúli Néplap, Tiszántúli Népszava* – mindegyike tájékoztattott a Nyári Egyetem előadásairól. Ez a tájékoztatás

⁶¹ Hankiss János levele a Vendéglős Szakosztály elnökéhez, 1947. július 5. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 22. d. 80–99. dosszié. 8/1947. etsz.

⁶² *Kedvezményes fürdőbelépő a Nagyverdei Gyógyfürdőbe*, DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 40–58. dosszié. 56/1947. etsz.; *kedvezményes villamosbérlet* 57/1947. etsz.; *kedvezményes vasúti jegy tárgya*, DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 26–40. dosszié. 30/1947. etsz. *Nyári Egyetem, Debrecen, 1947 (ismertető)*. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 22. d. 60–77. dosszié. 70/1947. etsz.

⁶³ *Tiszántúli Néplap*, 1947. július 24., 3.

⁶⁴ *Nyári Egyetem, Debrecen, 1947 (ismertető)*. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 22. d. 60–77. dosszié. 70/1947. etsz.

azonban közel sem volt olyan részletes, mint a második világháború előtti és a háború alatti években. Az előadások összességére jellemző, hogy címeikben rendre megtalálható a „nép”, a „magyar nép” és „magyar népi” jelző, még a természettudományi jellegűeknél is. A teljesség igénye nélkül: Borbíró Virgil: Népi építkezés; Hankiss János: Népi irodalom, magyar irodalom; Járdányi Pál: Népünk zenéje; Juhász Géza: Népmese, népdal és népballada, Népi írók; Papp István: Magyar nép, magyar nyelv; Pukánszky Béla: Népi zene – magyar zene. A magyar sajátosságokat hangsúlyozó előadások címei kormányszinten okoztak problémákat. Hankiss figyelmét Kovács Máté VKM-államtitkár 1947. július 10-i levelében hívta fel erre. *„Egyetlen szemebetűnő benne, hogy túlságosan hangsúlyozza a különleges magyar szempontokat a címekben. Ez ma több körben is nem túlságosan rokonszenves. A címek kissé 6–7 évvel ezelőtti izt sugalmaznak, célszerű volna átalakítani őket. S még valami: a művészet, népi művészet című előadásnál Medgyessy Ferencet jobb volna elhagyni.”*⁶⁵ Medgyessy Ferenc 1947-ben végül nem tartott előadást a Nyári Egyetemen. Kovács Máté államtitkár azonban tartott, mégpedig az általa is kifogásolt témakörből, „A debreceni írók népi jellege” címmel. Az előadások címeinek teljes megváltoztatására természetesen már nem maradt idő, azonban finomabb módosítások bizonyosan történtek. A Nyári Egyetem előadássorozatába bekapcsolódott az Orvostudományi Kar, erősítve így a természettudományi vonalat. A hallgatók többek között Kettesy Aladár: A dolgozó szemének védelme és javítása; Kovács Ferenc: Népeségsgaporodás és népegészségügy; Sántha Kálmán: A munka és az idegrendszer; Törő Imre: A munka harmóniája az élő szervezetben című előadásait kísérelték figyelemmel. A magyar és idegen nyelvi leckék tetszés szerint délelőtt 8–9 óra között, 11–12 óra között, vagy pedig délután 16–17 óra között folytak.⁶⁶

A korábbi gyakorlatnak megfelelően tavasszal megkezdődött a nyelvtanfolyamok szervezése. Hankiss János 1947. március 1-én levelet küldött a vallás- és közoktatásügyi miniszternek. A levélben felajánlotta a Nyári Egyetem kereteit a rendezendő nyelvtanfolyamokhoz. Érdekesség, hogy Hankiss külön kérte az angol és orosz nyelvű tanfolyamok megrendezését, hivatkozva arra, hogy *„a német szellemi élet teljes befolyása alatt álló magyar nevelésügy mind elvi, mind személyi vonatkozásban tökéletesen el volt zárva az angol és az orosz művelődéstől az utóbbi években”*.⁶⁷ Az angol nyelvtanfolyam szervezésére, lebonyolítására a Nyári Egyetem vezetősége Országgh Lászlót kérte fel. 1947. április 3-án Országgh László levélben tájékoztatta a Nyári Egyetem Igazgatóságát a British Council nyelvtanfolyamra vonatkozó szándékáról. Eszerint egy körülbelül háromhetes tanfolyamot tartanának, 35–45 fő részvételével a Nyári Egyetem keretében, 4-5 angol

⁶⁵ Kovács Máté levele Hankiss Jánoshoz, 1947. július 10. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 40–58. dosszié. 40/1947. etsz.

⁶⁶ A Debreceni Tudományegyetem Szünidei Tanfolyamának (Nyári Egyetem) magyar nyelvű előadássorozata 1947. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 22. d. 80–99. dosszié. 98/1947. etsz.

⁶⁷ Hankiss János levele a VKM-hez, 1947. március 1. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 17/1947. etsz.

szaktanárral. A British Council a létszámot és magát a nyelvtanfolyamot is a fenntartási költségektől, szállás- és ellátási díjaktól tette függővé. Ezért kérte Ország László levelében ezeket az információkat Hankisséktól.⁶⁸ Ugyanezen a napon érkezett meg a válasz Hankiss március 1-én a VKM-hez küldött levelére. Egyértelművé vált, hogy az angol nyelvtanfolyam megrendezését a VKM Sárospatakon szeretné megrendezni, az orosz tanfolyamról pedig a későbbiekben ad állásfoglalást.⁶⁹ A Nyári Egyetem vezetése ennek ellenére nem adta fel az angol nyelvtanfolyam rendezésének lehetőségét. Május 13-án Ország László közölte Hankiss-sel, hogy a tanfolyam megrendezése veszélybe került. Az ok a sárospataki angol nyelvtanfolyam volt, melyre mintegy 80 főt vártak, köztük ösztöndíjasokat is. A sárospataki kezdeményezést a VKM is támogatta. Emellett a British Council vállalta egy 30 fős angol tanári gárda kiutaztatását és továbbképzését Londonba. Így tehát körülbelül 110 angol tanár biztosan nem jönne a debreceni tanfolyamra, ez pedig a magyarországi angol tanárok nagy hányada. Figyelembe kell venni továbbá, hogy a British Council nem akar saját magának konkurenciát Debrecenben, így megfelelő tanárokat sem küld. Mindent egybevéve, az 1947-i angol tanfolyamra, a megfelelő jelentkező és a megfelelő tanári gárda megléte is kérdéssé vált.⁷⁰ Az angol tanfolyam sorsa 1947. június 5-én megpecsételődött. A British Council a VKM hozzájárulását kérte, hogy ne rendezhessen angol tanfolyamot a Nyári Egyetem. Az ügyben a VKM X. ügyosztálya határozottan foglalt állást, a British Council és a sárospataki kezdeményezés támogatásával, a debreceniekkel szemben. Ezen tények tudomásulvétele után, a levél végén Ország László kéri felmentését az angol tanfolyam szervezése alól.⁷¹ A Nyári Egyetemen az angol nyelvtanfolyam ügye 1947-ben elbukott, indulhatott azonban egy másik nyelven, oroszul. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 88089/1947/III. rendeletével orosz nyelvi továbbképző tanfolyam rendezésével bízta meg a Nyári Egyetemet. A tanfolyamra augusztus 4–29. között került sor. Célul tűzték ki azoknak a pedagógusoknak a továbbképzését, akik jelen pillanatban is oktatják az orosz nyelvet vagy irodalmat.⁷² Összesen 22 jelentkező volt.⁷³ Az orosz nyelvi továbbképző tanfolyam programja négy fő részből állt. Elsőként nyelvgyakorlatok, valamint orosz esztétikai, művelődéstörténeti, irodalmi és művészeti előadások hangzottak el. A második cso-

⁶⁸ *Ország László levele a Nyári Egyetem Igazgatóságához*, 1947. április 3. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 26–40. dosszié. 26/1947. etsz.

⁶⁹ *A VKM 56424/1947/Xa levele Hankiss Jánoshoz*, 1947. április 3. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 17/1947. etsz.

⁷⁰ *Ország László levele a Nyári Egyetem Igazgatóságához*, 1947. május 13. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 26–40. dosszié. 26/1947. etsz.

⁷¹ *Ország László levele a Nyári Egyetem Igazgatóságához*, 1947. június 5. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 26–40. dosszié. 26/1947. etsz.

⁷² *A VKM 109579/1947 III. számú levele a Nyári Egyetem Igazgatóságához*, 1947. július 26. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 26–40. dosszié. 35/1947. etsz.

⁷³ *A debreceni orosz tanfolyamra jelentkezettek*, DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 26–40. dosszié. 35/1947. etsz.

portba tartoztak „A budapesti orosz kolónia tagjainak előadásai”. A résztvevők többek között „A szocialista realizmus”, „Hogyan pihennek a dolgozók a Szovjetunióban”, „A sztálini alkotmány”, „Sztálin élete és munkássága” című előadásokat hallhatták, de Nagy Péter cárról vagy az uráli építkezésekről is folytak előadások. A harmadik részt „A Magyar–Szovjet Művelődési Társaság debreceni csoportjának előadásai” alkották. Itt többnyire az egyetem oktatói tartottak előadásokat. Az orosz nyelvi továbbképző tanfolyam negyedik részét a „Filmelőadások” alkották. Itt természetesen szovjet alkotásokat tekinthettek meg az érdeklődők. Több orosz kulturális program kapcsolódott a nyelvstanfolyamhoz. Az orosz nyelvi továbbképző tanfolyam keretében hangversenyre is sor került, amelyen Sosztakovics és Prokofjev művei mellett kirgiz népdal is színesítette a palettát. Az orosz nyelvi tanfolyam lebonyolítására a VKM 25 000 forintos támogatást nyújtott, melyet a Nyári Egyetem vezetése nem használt fel teljes mértékben.⁷⁴ Az orosz nyelvi tanfolyam rendezése, az előadások címei és témái egyértelműen jelezték a politikai környezet változását és magyarországi hatását.

A Nyári Egyetemen az előadások mellett kulturális programok és kirándulások is szerepeltek. Több hangverseny is megrendezésre került, szerepelt a Debreceni Kollégiumi Kántus Csenki Imre vezényletével, az Arany Bika hangversenytermében opera- és népdalestet rendeztek Báthy Anna és Székely Mihály fellépésével. A hangversenyek mellett az érdeklődők „Írói estre”, „Regös estre” és a debreceni Ady Társaság estjére is ellátogathattak.⁷⁵ 1947-ben három kirándulásra került sor a Nyári Egyetem keretein belül. A hallgatók első alkalommal a klasszikusnak mondható hortobágyi kiránduláson vehettek részt. A korabeli tudósítások a háború előttiekhez képest rendkívül szűkszávan és röviden számoltak be az eseményről.⁷⁶ Ezenkívül az érdeklődők egy szintén hagyományosnak mondható hajdúszoboszlói és egy tokaji kiránduláson vehettek részt.⁷⁷

Az 1947-i tanfolyam szervezése kapcsán egy olyan eseményre is sor került, melyre addig nem volt példa. A debreceni rendőrség politikai osztálya nyomozást indított egy korábbi előadó ügyében. Hankiss János 1947. március 20-án írt Kiss Árpádnak levelet, amelyben kifejtette, hogy rendőrök jártak a Nyári Egyetem Igazgatóságán és egy Szendy nevű előadóról érdeklődtek, aki 1942-ben tartott előadást. A nem hivatalos kihallgatás során az előadás tartalmára is rákérdeztek, és jelezték, hogy hivatalos

⁷⁴ *Elszámolás orosz szakos tanárok részére Debrecenben rendezett tanfolyam bevételeiről és kiadásairól*, 1947. szeptember 17. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 23. d. 120–132. dosszié. 120/1947. etsz.

⁷⁵ *A Debreceni Tudományegyetem Szünidei Tanfolyamának (Nyári Egyetem) magyar nyelvű előadássorozata 1947*, DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 22. d. 80–99. dosszié. 98/1947. etsz. Emellett a korabeli napilapok tájékoztatása: *Debreczen*, 1947. augusztus 8., 12., 14. és *Tiszántúli Néplap*, július 24., augusztus 12.

⁷⁶ *Debreczen*, 1947. augusztus 5., 5 és *Tiszántúli Néplap*, 1947. augusztus 5., 4.

⁷⁷ *A Debreceni Tudományegyetem Szünidei Tanfolyamának (Nyári Egyetem) magyar nyelvű előadássorozata 1947*, DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 22. d. 80–99. dosszié. 98/1947. etsz.

jelentést várnak az esettel kapcsolatban a Nyári Egyetem Igazgatóságától.⁷⁸ Kiss Árpád válaszában nem adott megerősítést, szerinte Szendy nevű előadó 1942-ben nem szerepelt a Nyári Egyetemen, azonban nem zárta ki, hogy a Nyári Egyetem előadásaihoz kapcsolódó tanfolyamok valamelyikében előadhatott.⁷⁹ Több adat jelenleg nem áll rendelkezésünkre az esetről, az ilyen jellegű nyomozás ténye azonban már előrevetíti a Nyári Egyetem további sorsát az erősödő szovjet befolyás időszakában.

A Nyári Egyetem 1947-i évfolyamának záróünnepélyére 1947. augusztus 17-én került sor. Az ünnepségen Bozóky Ferenc rektor mondott beszédet, majd a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium képviselőjében Boér Miklós osztálytanácsos méltatta a Nyári Egyetem munkáját és tevékenységét, végül pedig a város képviselőjeként Asztalos Sándor közművelődési tanácsnok mondott köszönetet.⁸⁰

Az 1947-i tanfolyam az igazgatói jelentés és az Egyetemi Tanács jegyzőkönyve szerint rendben lezajlott. A tanács jegyzőkönyve felhívja a figyelmet a Nyári Egyetem nehézségeire és eredményeire. Legtöbb probléma a külföldi jelentkezők részvétele körül mutatkozott, hiszen sokan még útnak sem indulhattak a különféle engedélyek hiánya vagy késése miatt. Legfontosabb eredményként említi a jelentés, hogy a második világháború okozta pusztítás után komoly újjáépítés zajlik Magyarországon, Debrecenben, a Nyári Egyetemen nem pusztán fizikai, sokkal inkább szellemi és tudományos vonatkozásban. Ennek lehetnek tanúi az 1947-i tanfolyamon részt vevő hallgatók.⁸¹ Az igazgatói jelentés a támogatásokra tért ki részletesebben. A Nyári Egyetem kétségtelen eredményeként említette, hogy a nehéz gazdasági környezetben, jelentős összegű támogatást tudott mozgósítani, nem kizárólag a maga, de a város számára is.⁸²

A következő évben az 1848–1849-i szabadságharc centenáriumi ünnepségsorozata nagy nehézségeket okozott a Nyári Egyetem szervezésében és lebonyolításában. A centenáriumi tanfolyam után viszont a Nyári Egyetem tíz évre megszűnt. Amikor pedig 10 évvel később újjáalakult, teljesen más politikai légkörben és nemzetközi kapcsolatrendszerben működött tovább, elvesztve korábbi szerepét.

⁷⁸ *Hankiss János levele Kiss Árpádhoz*, 1947. március 20. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 25/1947. etsz.

⁷⁹ *Kiss Árpád levele Hankiss Jánoshoz*, 1947. április 1. DEENK–TTK. Nyári Egyetem hagyatéka 1947. 21. d. 2–25. dosszié. 25/1947. etsz.

⁸⁰ *Debrecen*, 1947. augusztus 19., 3 és *Tiszántúli Néplap*, 1947. augusztus 19., 3.

⁸¹ *ET-Jegyzőkönyv* (1947. december 19.), IV. rendes ülés, 112. szám/718. etsz.

⁸² *Debreceni Egyetem Évkönyve 1946–1947-i tanév*. V. fejezet (kéziratban), 246–248.